

Integrarea Transilvaniei în România din punctul de vedere al dreptului privat (1918–1945)

EMÓD VERESS

Doctor în drept (PhD), profesor universitar
Universitatea „Sapientia” din Cluj-Napoca,
Facultatea de Științe și Arte, Departamentul de Științe
Juridice
cercetător științific gradul I
Institutul de Drept Comparat Mádl Ferenc (Budapesta,
Ungaria)
E-mail: emod.veress@sapientia.ro

REZUMAT

Autorul prezintă evoluția dreptului privat român în spațiul geografic al Transilvaniei, de la sfârșitul Primului Război Mondial și până în anul 1945. Această perioadă este caracterizată de încercările legiuitorului român de unificare a dreptului privat și de sistare a eterogenității normative generate de Marea Unire în cadrul României Mari. Modalitățile de unificare legislativă descrise în cadrul studiului includ extinderea legislației Vechiului Regat asupra Transilvaniei (soluție inițial respinsă), crearea unor noi norme de drept speciale cu aplicabilitate unitară și recodificarea normelor care guvernează ramuri întregi ale dreptului în perioada interbelică. Niciunul dintre aceste modalități de unificare a dreptului nu a produs rezultatele scontate până la sfârșitul perioadei interbelice. În situația de drept internațional creată ca rezultat al celui de-al Doilea Arbitraj de la Viena, normele dreptului privat din Transilvania au fost temporar realiniat cu scopul unificării cu dreptul cutumiar al Ungariei, tendință căreia i s-au opus vehement elitele profesiilor juridice. Finalmente, unificarea legislativă a fost realizată prin metoda mai înainte considerată a nu fi cea optimă, și anume cea de extindere a legiurii Vechiului Regat asupra Transilvaniei după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

CUVINTE CHEIE

Transilvania, unificare legislativă, eterogenitate normativă, reformă agrară, Codul civil.

The Integration of Transylvania into Romania from the Point of View of Private Law (1918–1945)

ABSTRACT

The author presents the evolution of Romanian private law in the geographical area of Transylvania, from the end of the First World War until 1945. This period is characterized by the attempts of the Romanian legislator to unify private law and end the normative heterogeneity generated by the union which led to the creation of Greater Romania. The modalities of legislative unification described in the study include the extension of >>

>> the legislation of the so-called Old Kingdom of Romania to Transylvania (initially rejected as a solution), the creation of new special rules of law with unitary applicability and the recodification of rules governing entire branches of law during the interbellum. None of these means for unifying the law produced the desired results until the end of the interwar period. In international law the situation which resulted from the Second Vienna Award, the norms of private law in Transylvania were temporarily realigned in order to unify them with the customary law of Hungary, tendencies vehemently opposed by the elites of the legal professions. Finally, legislative unification was achieved by the method previously considered not to be optimal, of extending the legislation of the Old Kingdom over Transylvania after the end of the Second World War.

KEYWORDS

Transylvania, legislative unification, normative heterogeneity, agrarian reform, Civil Code.

I. PRIVIRE GENERALĂ: DEZVOLTAREA DREPTULUI PRIVAT ROMÂN PÂNĂ ÎN ANUL 1918, ȘI ÎN PERIOADA SUBSECVENTĂ

În urma formării Principatelor Române, ca rezultat al unirii între Țara Românească și Moldova (1859), imediat s-a ivit necesitatea modernizării dreptului român. Încă în anul 1864, la inițiativa domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a fost adoptat Codul civil, iar un an mai târziu, Codul de procedură civilă.

Codul civil a fost întocmit în șase săptămâni, bazat pe modelul constituit de *Code civil (Code Napoléon)*, de proiectul Codului civil italian, de cel al Legii cu privire la ipotecă din Belgia și pe baza normelor române mai vechi. A intrat în vigoare în anul 1865 și a fost utilizat, în ceea ce privește normele de drept material cuprinse în el, până în data de 1 octombrie 2011 (în această din urmă dată intrând în vigoare noul Cod civil, Legea nr. 287/2009), iar în privința anumitor norme cu valență procesual-civilă chiar și până în data de 15 februarie 2013 (data intrării în vigoare a noului Cod de procedură civilă). În mod evident, durata evocată pentru întocmirea Codului civil, de numai 6 săptămâni, are caracter relativ, căci receptarea dreptului francez în sistemul legal român se afla în curs de mult timp deja la momentul elaborării acestuia.

În statul devenit regat în anul 1881, dezvoltarea economică a condus la necesitatea recodificării dreptului privat comercial. Deși în Țara Românească a fost introdus un Cod al comerțului în anul 1840, bazat pe model francez (*Kondika de Komerciu*), iar efectele acestuia au fost extinse pe întregul teritoriul Principatelor Unite în anul 1863, totuși, s-a hotărât adoptarea unui cod nou, modern. Noul Cod al comerțului (*Codul comercial*), care a intrat în vigoare în 1887, a fost elaborat utilizându-se ca sursă de inspirație dreptul italian: modelul său era Codul comerțului din Italia (*Codice di Commercio*), dar elementele dreptului german, belgian și francez pot fi de asemenea descoperite în textul său.

Pe lângă cele două coduri deja menționate, numeroase alte legi speciale au constituit corpul dreptului român în anul 1918, când țara a dobândit noi teritorii semnificative ca urmare a demersurilor politice care au condus la încheierea Primului Război Mondial și a reconfigurării juridice rezultate. A luat naștere România Mare.

În urma integrării de drept public a Transilvaniei în România, consacrată de Tratatul de pace de la Trianon (1920), s-a ivit imediat necesitatea unificării teritoriului României Mari și din punctul de vedere al reglementării dreptului privat. Aceasta cu atât mai mult cu cât, la momentul unirii, pe teritoriul României s-au aflat în vigoare diverse norme particulare de drept privat. Asemănător integrării în domeniul dreptului public, integrarea din perspectiva dreptului privat a constituit un obiectiv de bază al statului român, dar realizarea acesteia, datorită diversității normative în câmpul raporturilor de drept privat, s-a dovedit a presupune un efort mult mai dificil. În sânul României Mari au coexistat șase regimuri ale dreptului privat, fiecare cu propriile particularități. Pe teritoriul Vechiului Regat s-a aflat în vigoare Codul civil român, elaborat pe baza Codului Napoléon. În Dobrogea și în Cadrilater, de asemenea, s-a aflat în vigoare – în mare parte – dreptul Vechiului Regat, dar cu diferențe semnificative în privința dreptului aplicabil musulmanilor. În Basarabia, pe lângă legiurile ruse, Hexabiblosul lui Constantin Harmenopol (1345) încă era în vigoare, iar începând cu anul 1921, în afara unor chestiuni neglijabile, a avut loc trecerea la dreptul Vechiului Regat. În Bucovina, Codul civil austriac (ABGB) și modificările acestuia, născute până în luna noiembrie a anului 1918, s-au păstrat în vigoare. Pe teritoriul Transilvaniei s-a aflat, de asemenea, în vigoare ABGB, însă cu modificările puse în vigoare prin legile Ungariei începând cu 1867. În fine, în regiunile Banatului, Crișanei și Maramureșului erau în vigoare normele dreptului privat maghiar (într-o măsură semnificativă constituite de norme de drept consuetudinare) existente înainte de 1 decembrie 1918.¹

II. UNIFICAREA PARȚIALĂ A DREPTULUI

Date fiind greutățile întâmpinate în aplicarea dreptului, din cauza existenței paralele a mai multor sisteme de drept, fiecare cu propriile particularități, dar și mai mult dat fiind scopul politic al unificării din perspectivă juridică în urma formării României Mari, a fost inițiat și procesul integrării juridice. Ca prim pas însă, Ordonanța nr. I a Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor Românești din Ungaria (abreviat ca și Consiliul Dirigent) a menținut cu efecte temporare dreptul aflat în vigoare în Transilvania. O dispoziție asemănătoare a fost cuprinsă în art. 137 al Constituției din anul 1923.

Unificarea juridică putea fi completă doar prin unificarea întregii țări, ca un teritoriu supus unui regim normativ unic. Această soluție putea fi implementată cu celeritate numai prin extinderea dreptului Vechiului Regat asupra Transilvaniei. Aceasta a fost și propunerea ministrului justiției Constantin Hamangiu (1869–1932), care ar fi dorit să vadă intrat în vigoare dreptul Vechiului Regat în Transilvania, cu excepția câtorva domenii, încă de la data de 1 ianuarie 1932, unde punerea în vigoare a dreptului român ar fi însemnat o regresie semnificativă în evoluția reglementării

1 Ujlaki Miklós (1936): *Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog*, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, p. 7-8; Balás Gábor (1982): *Erdély jókora jogtörténete 1849–1947 közötti korra*, Füti Nyomda, Budapest, p. 156-157.

(în special în ceea ce privea majoratul femeilor, dreptul matrimonial, tutela, cărțile funciare sau drepturile de moștenire ale soțului supraviețuitor). Soluția propusă a rezultat în proteste vehemente. De exemplu, Baroul Avocaților din Cluj a considerat ca fiind nu mai puțin decât catastrofală extinderea legilor Vechiului Regat asupra Transilvaniei și a chemat și celelalte barouri să formuleze poziții în sens similar.² Datorită acestei reticențe și a decesului ministrului Hamangiu, acest plan a fost sortit eșecului. De asemenea, introducerea imediată și totală a dreptului Vechiului Regat în Transilvania a fost evaluată inclusiv de către erudiții dreptului, români din Transilvania, ca fiind contrară intereselor românilor transilvăneni.³

O altă modalitate a unificării depline a dreptului era dezvoltarea unor noi acte normative și ale unor noi coduri cu valențe în câmpul dreptului privat. Acest proces a și început în urma Marii Uniri, dar constituia varianta cu cea mai mare durată preconizată în privința unificării dreptului.

Unificarea dreptului se putea realiza și în mod parțial, adică prin unificarea a normelor care reglementau un cerc mai restrâns al raporturilor sociale, până ce avea loc unificarea completă. Unificarea parțială era privită ca o măsură impusă de necesitate, o parte componentă a procesului de unificare totală. Unificarea parțială, la rândul său, putea fi realizată fie prin extinderea dreptului Vechiului Regat, cum s-a întâmplat, de exemplu, în cazul Codului silvic român din 1910, a cărui aplicare a fost extinsă în anul 1923 pe întreg teritoriul României Mari. Celălalt procedeu, mult mai des întâlnit în cursul unificării parțiale a dreptului, a fost elaborarea de legi noi care reglementau câte un domeniu în mod unitar. Unificarea parțială a dreptului a fost un proces continuu până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Astfel de legi de unificare parțială erau și următoarele, ca să le evidențiem doar pe cele mai semnificative: Legea asupra proprietății literare și artistice din 1923; Legea pentru regimul general al cultelor din 1928; Legea privind actele stării civile din 1928; Legea asupra vânzării pe credit a mașinilor industriale, agricole și a autovehiculelor din 1929; Legea minelor din 1924⁴ (cunoscută la vremea respectivă ca și Legea Tancred Constantinescu) și apoi Legea minelor din 1929; Legea asupra contractelor de muncă din 1929;⁵ Legea asupra concordatului preventiv din 1929;⁶ Legea asupra cambiei și biletului la ordin din 1934;⁷ Legea asupra cecului din 1934; Legea pentru unificarea

2 A se vedea: *Budapesti Hírlap* nr. 152 din 8 iulie 1931, p. 8.

3 Camil Negrea (1943): *Evoluția legislației în Transilvania de la 1918 până astăzi*, Tipografia „Cartea Românească” din Cluj, Sibiu, p. 6.

4 Letsó László, Domokos Sándor (1924): *Az új román bányatörvény*, Viața, Cluj.

5 Rozván Jenő (1933): *Munkaszervezők: Törvény a tisztviselők és munkások jogviszonyairól. A munkaszervezőekről szóló, 1929. évi április 5-iki törvény és végrehajtási rendeletének teljes szövege magyarázattal és joggyakorlattal*, Franklin Műintézet, Oradea.

6 A se vedea: *Az előzetes kényszeregyezségi eljárásról szóló törvény. A szenátus és a kamara által 1929. évi július 11-én megszavazott szöveg teljes magyar fordítása* (1929), Arad; Fenichel József, Weisz Jenő (1929): *Legea asupra concordatului preventiv cu motivarea Ministerului de Justiție. Promulgată în Monitorul Oficial No. 149 bis din 10 Iulie 1929. Comentată și adnotată de Iosif Fenichel și Eugen Weisz*, Editura Tip. V. Laufer, Deva.

7 Kormoss Emil (1934): *Az új váltótörvény magyarázata a törvény teljes magyar szövegével*, Haiser György kny., Sibiu; Szeghő Imre (1934): *Az egységes román váltótörvény*, Lepage Könyvkereskedés Kiad., Cluj.

dispozițiilor privitoare la cărțile funciare din 1938 (intrată în vigoare doar în anul 1947) etc.⁸

Unificarea parțială a dreptului, prin natura însăși a întreprinderii, este un proces care se desfășoară întotdeauna treptat, ale cărui rezultate se înfățișează ca piesele unui mozaic în diferitele domenii ale dreptului, întreșându în repetate rânduri regimurile juridice care mai demult au guvernate aceste domenii cu norme deopotrivă în vigoare în toate domeniile...⁹

În urma unificării parțiale, sistemul izvoarelor de drept aflat în continuare în vigoare în Transilvania a arătat următorul peisaj normativ:¹⁰

1. normele juridice maghiare născute înainte de 1 decembrie 1918 (legi, ordonanțe, dreptul cutumiar și practica judiciară), inclusiv ABGB-ul;
2. actele normative române care au modificat normele juridice maghiare născute înainte de 1 decembrie 1918, care au rămas menținute în vigoare cu titlu vremelnic;
3. normele juridice aflate inițial în vigoare numai pe teritoriul Vechiului Regat și ulterior extinse la întreg teritoriul țării;
4. normele juridice născute după formarea României Mari și care s-au aflat în vigoare pe întreg teritoriul țării.

Unificarea parțială a dreptului a atras abrogarea treptată a normelor de drept adoptate anterior și aplicabile în Transilvania.

Predarea și aplicarea normelor juridice în limba română a început imediat după unire. Acest proces a fost facilitat prin editarea mai multor dicționare juridice,¹¹ respectiv, sub egida universității Ferdinand I din Cluj au fost publicate numeroase cursuri universitare de drept civil în limbă română, pe baza ABGB-ului. În predarea în limba română, un rol important l-a avut profesorul universitar *Camil Negrea* (1882–1956).

8 Pentru detalii despre această tematică, a se vedea Ujlaki Miklós (1934): *A magyar magánjog módosulásai Romániában*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.

9 Ujlaki Miklós (1936): *Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog*, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, p. 12. Traducerea este a autorului. Toate traducerile sunt ale autorului, dacă notele de subsol nu indică un alt izvor al traducerii.

10 Ujlaki (1936): p. 11-12.

11 De exemplu, Aurel Gerasim (1920): *Dicționar practic (maghiar-român) al termenilor juridici și al altor expresiuni și cuvinte proprii pentru introducerea limbei române în materie de drept civil, procedura civilă, drept comercial, cambial, falimentar și al altor legi corelative - întocmit în urmarea codurilor române. / (Magyar-román) gyakorlati szótára a román nyelvnek magánjogi, polg. perrendtartási, kereskedelmi váltó- és csődjogi, valamint más ezekkel vonatkozásban levő anyagban való bevezetésre alkalmas jogi műkifejezések, más kifejezőmódok és szavaknak a román törvénykönyvek nyomán összeállítva*, Tip. Archidiecezane, Sibiu; Traian Pop (1921): *Dicționar juridic român-maghiar și maghiar-român*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj.

III. REFORMA AGRARĂ ȘI LEGILE MINELOR

Reforma agrară (reforma funciară) a fost realizată prin exproprierea marilor moșii (prin Decretul-Lege din 12 septembrie 1919 pentru reforma agrară din Transilvania, respectiv Legea din 30 iulie 1921 pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș).¹² Exproprierea a fost realizată în schimbul unei compensații, dar compensația plătită în Vechiul Regat a fost mai consistentă față de sumele plătite în teritoriile nou-anexate (de patruzeci de ori cuantumul arendei aplicabile suprafeței de pământ în Vechiul Regat și de numai douăzeci de ori cuantumul arendei în Transilvania). Pământurile astfel expropriate au fost valorificate către țărani, dar acesta s-a dovedit a fi un proces lent, iar până în anul 1934 țărani au fost împroprietăriți numai în măsura a 60% din suprafețele expropriate. Suprafețele de teren agricol dobândite de la stat prin cumpărare nu puteau fi vândute sau grevate de ipotecă până la momentul stingerii față de stat a creanței existente. Reforma agrară din anul 1921 a fost evaluată în următorul fel: „deși nu a rezolvat chestiunea agrară, în privința vieții economice și sociale a avut un efect pozitiv, căci a ameliorat situația țăranimii și a dat un nou elan dezvoltării capitalismului în sectorul agrar, dar în același timp a afectat în mod grav foștii moșieri reducând puterea lor economică și influența lor politică”.¹³ Legea din 19 martie 1921 a abolit antihreza.¹⁴

Prin Legea adoptată în 20 august 1929 pentru libera circulație a bunurilor agricole, interdicțiile cu privire la înstrăinarea terenurilor dobândite în urma reformei agrare au fost în practică abolite.¹⁵ Acesta a fost un act normativ adoptat ca urmare a Marii Crize Economice (1929–1933), scopul său fiind apărarea intereselor creditorilor, fiindcă a deschis posibilitatea urmăririi în cursul executării silite a terenurilor agricole dobândite ca urmare a reformei agrare pentru îndeostularea creanțelor. Aproape concomitent însă, interesul apărării debitorilor a devenit unul imperativ.

În anul 1924 a fost adoptată Legea minelor, care, în conformitate cu politica Partidului Național Liberal, a favorizat capitalul românesc în procedurile de acordare a concesiunilor miniere.¹⁶ Concesiunile puteau fi dobândite exclusiv de societăți înregistrate în România (art. 32), având exclusiv acțiuni nominative. Acțiunile nu puteau fi cedate către străini fără acordul directoratului (art. 33). O proporție de 60%

12 Pentru detalii, a se vedea: *Az erdélyi agrártörvény (Törvény az erdélyi, bánáti, körösvidéki és máramarosai agrárreformról)* (1921), Brașov; *Erdélyre, Bánátra, Körösvidékre és Máramarosra vonatkozó földbirtokreform törvény* (1921), Cluj; *Az agrár-reform törvény végrehajtási rendelete Erdély-, Bánát-, Körösvidéki- és Máramarosra vonatkozólag* (1921), Oradea; Móricz Miklós (1932): *Az erdélyi föld sorsa. Az 1921. évi román földreform*, Erdélyi Férfiak Egyesülete, Budapest.

13 Emil Cernea, Emil Molcuț (1996): *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, p. 260.

14 Balás (1982): p. 158-159.

15 Oberding József György (1932): A mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányuló törekvések a román törvényhozásban, *Erdélyi Múzeum* 3(1932).

16 *Legea minelor adnotată cuprinzând: Legea minelor din 4 iulie 1924, observațiuni, jurisprudență, debateri parlamentare, rapoartele de la Cameră și Senat, expunerile de motive, deciziuni ministeriale, index alfabetic de Grigore Zamfirescu și Constantin Zamfirescu* (1927), București. În legătură cu opoziția față de lege manifestată în străinătate a se vedea Gheorghe Buzatu (1998): *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, p. 215-216.

din capitalul societății trebuia să fie deținut de cetățeni români, iar două treimi din numărul membrilor directoratului, ai comisiei de cenzori, respectiv președintele directoratului trebuiau să dețină cetățenia română. Concesiunile miniere anterior acordate au fost păstrate prin noua lege, dar numai dacă investitorii străini s-au angajat ca într-o perioadă de 10 ani să realizeze un raport de 60%-40% în cadrul societății între capitalul românesc și cel străin și să asigure cu efecte imediate ca majoritatea membrilor organelor de conducere colective și directorul executiv al întreprinderii să fie cetățeni români.

Legea a fost amplu contestată de investitorii străini (în special din sectorul petrolier, la momentul respectiv de semnificație europeană), inclusiv prin utilizarea unor mijloace de exercitare a presiunilor diplomatice. Ca urmare a acestor presiuni, cota obligatorie a capitalului românesc a fost redusă la 50,1%. După accederea la putere a Partidului Național-Țărănesc, o nouă Lege a minelor a fost adoptată (1929), declanșând o politică deschisă și abrogând prevederile care au avantajat capitalul autohton.¹⁷ Această schimbare a avut drept cauză, printre altele, necesitatea contractării unor împrumuturi externe cu scopul stabilizării economiei românești, pentru a se putea contracara efectele Marii Crize Economice, creditorii solicitând abrogarea restricțiilor în schimbul acordării împrumuturilor. Legea minelor, adoptată în 1937 în timpul guvernării aceluiași Partid Național Liberal, a fost cea de-a treia astfel de lege,¹⁸ prin aceasta reintroducându-se parțial normele care au avantajat capitalul autohton.

IV. DREPTUL SOCIETĂȚILOR COMERCIALE

În domeniul dreptului societăților comerciale, diferitele regimuri juridice au coexistat în paralel: în Vechiul Regat era în vigoare Codul comercial din 1887, în timp ce în Transilvania a fost păstrată în vigoare Legea comerțului (Legea XXXVII din anul 1875).

În 1924 a fost adoptată Legea privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice¹⁹ care, cu privire la societățile de stat, a introdus o reglementare unitară, în spiritul politicii economice protecționiste a Partidului Național Liberal, în mod similar cu Legea minelor din anul 1924. Norma a împărțit societățile de stat în două grupuri: societăți care contribuiau la realizarea interesului public și societăți cu scop pur economic. Societățile care contribuiau la realizarea unui interes public au funcționat ca monopoluri ale statului, însă societățile cu scop pur economic își puteau desfășura activitatea cu participarea capitalului străin, chiar până la

17 *Legea minelor din 1929, însoțită de expunerea de motive a domnului ministru V. Madgearu, avizul Consiliului legislativ, rapoartele de la Senat și Cameră* (1929), Editura Curierul Judiciar SA, București.

18 *Legea minelor, adnotată de Mihail Ciocâlțeu, cu jurisprudența instanțelor judecătorești și însoțită de expunerea de motive, avizul Consiliului legislativ și raportul Comisiunii Camerii* (1937), Editura „Curierul Judiciar”, București.

19 *Legea privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice, însoțită de expunerea de motive* (1924), București.

o cotă maximă de 40%. Pentru ca acțiunile să nu poată fi valorificate către străini, acestor societăți li s-a permis să emită exclusiv acțiuni nominative, iar cesiunea acțiunilor era legată de avizul conform al directoratului. Cel puțin o treime din membrii organelor de conducere, președintele directoratului și directorul executiv trebuiau să dețină în mod obligatoriu cetățenia română. Într-o perioadă de șapte ani, proporția angajaților cetățeni români trebuia să atingă cota de 75%, atât raportat la numărul personalului angajat, cât și raportat la fondul de salarii. Această normă s-a aflat în vigoare până în anul 1929, când, după accederea la guvernare a Partidului Național-Țărănesc, a fost adoptată Legea pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice.²⁰ Această normă a desființat pragul de 40%, a permis emiterea de acțiuni la purtător și a abolit restricțiile aplicabile membrilor organelor de conducere în privința cetățeniei. În contextul Marii Crize Economice însă, mult-așteptatele investiții străine nu s-au mai materializat.

V. REFORMA REGLEMENTĂRII PRIVITOARE LA PERSOANELE JURIDICE

Potrivit Legii nr. 21 din anul 1924 cu privire la persoanele juridice, persoanele juridice de drept public se puteau înființa exclusiv prin lege, iar persoanele juridice de drept privat, în forma asociației și fundației, în formele stabilite prin Codul comerțului sau prin alte legi speciale. Persoanele juridice deja aflate în ființă au fost obligate să prezinte în termen de 6 luni de la intrarea în vigoare a legii dovezile personalității juridice de care s-au bucurat de până atunci (statutele), trebuind să solicite reînregistrarea pe baza acestora în registrele persoanelor juridice ținute de tribunale. Asociațiile și fundațiile noi se puteau înființa prin hotărâri de admitere pronunțate de tribunale. Pentru înființarea unei asociații, cel puțin 20 de membri trebuiau să se alăture acesteia.

Statul a exercitat un drept de supraveghere și de control asupra tuturor persoanelor juridice de drept privat.²¹

Legea nr. 35 din anul 1929²² privind organizarea cooperăției a modernizat dreptul cooperatist și a sistat situația de incertitudine juridică menținută datorită lipsei unei reglementări corespunzătoare. Legea a acordat 10 ani pentru conformarea statutelor cooperativelor maghiare cu exigențele legilor române cu privire la cooperății. Legea cooperăției din 1935 nu a modificat concepția inițială, însă Legea cooperăției din 1938 adoptată în timpul dictaturii carliste a atribuit controlul central al mișcării cooperatiste Institutului Național al Cooperăției (INCOOP), desființând astfel un pilon vital al independenței mișcării cooperatiste.²³

20 *Legea pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice* (1929), București.

21 Balás (1982): p. 157.

22 A se vedea Borbély Lajos (1935): *Az Új szövetkezeti törvény. 1935. (Tartalmazza az 1929. március 28-i, a szövetkezés szervezéséről szóló törvényt az 1930. április 4-i, az 1933. április 7-i és az 1935. március 27-i törvények által elrendelt módosításokkal)*, Herzl-Könyvtár, Oradea.

23 Pentru detalii, a se vedea Nadas (1940): p. 591-592; Hunyadi Attila (2002): *A kisebbségi magyar szövetkezeti intézmény a két világháború között*, *Korunk* nr. 4/2002, p. 65-76.

VI. CONSECINȚELE MARI CRIZE ECONOMICE

Marea Criză Economică, începută în anul 1929, a avut ca efect intervenția legiuitorului în raporturile juridice de drept privat. Atât mijloacele dreptului civil, cât și cele specifice dreptului penal au fost utilizate împotriva cametei (a se vedea Legea contra cametei nr. 61 din anul 1931). Dobânda permisă nu putea depăși cu mai mult de 6 puncte procentuale scontul (dobânda de bază) stabilit de Banca Națională. Nivelul dobânzii legale era cu 1 punct procentual mai mare decât scontul Băncii Naționale în raporturi juridice civile, și cu 2 puncte procentuale în cele comerciale.

În luna decembrie a anului 1931 a fost promulgată o lege privind suspendarea procedurilor de executare. Între anii 1932–1934, Parlamentul a adoptat mai multe legi cu privire la plata creanțelor. Prima lege, din anul 1932, dorea să absolve micii agricultori cu terenuri în suprafață maximă de 10 hectare sau 20 de iugăre de la plata unei cote de 1/2 a creanțelor datorate. Potrivit normei, cea de-a doua jumătate a creanței urma să fie suportată de către stat, urmând a fi restituită de debitor într-o perioadă de 30 de ani și cu o dobândă redusă la numai 4%.²⁴ Pentru cei care dețineau suprafețe mai mari de 20 de iugăre, norma ar fi acordat o reducere preferențială a dobânzii, reducând cuantumul dobânzilor datorate cu 10% pentru datoriile mai noi de 5 ani și cu 50% pentru datoriile mai vechi de 5 ani. Instituțiile de credit au protestat împotriva normei propuse, măsurile promise pentru sprijinirea lor nefiind încă introduse. În final, a fost adoptată Legea pentru lichidarea datoriilor agricole și urbane din anul 1934, care a redus datoriile agricole la jumătate, iar pentru restituirea părții rămase a acordat o perioadă de rambursare de 17 ani cu o dobândă anuală de 3%.²⁵ Datoriile urbane au fost reduse cu 20%, fiind prevăzut un termen de rambursare de 10 ani, cu o dobândă anuală de 6%. Pierderile instituțiilor de credit au fost parțial compensate de stat, dar, ca rezultat al măsurii, numeroase bănci mici și-au încetat activitatea, iar creditarea către populație a fost sistată, băncile nedorind să asume riscul acesteia.²⁶ Statul a intervenit și în contractele de închiriere a locuințelor, în interesul protejării chiriașilor.

VII. ÎNCERCĂRILE DE RECODIFICARE A DREPTULUI PRIVAT ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI CAROL AL II-LEA

Unificarea dreptului privat, luând în considerare și eșecul extinderii dreptului civil al Vechiului Regat în cadrul României Mari, a fost considerată ca fiind posibilă prin elaborarea de noi coduri. Astfel, a fost inițiată elaborarea proiectelor celor două coduri de drept privat noi, Codul civil și Codul comercial.

24 Legea pentru asanarea datoriilor agricole. A se vedea Gáspár Gyula, Váradi Ödön (1932): *A mezőgazdasági adósságok orvoslásáról szóló (konverziós) törvény népszerű ismertetése*, Tip. Cosmos, Oradea.

25 Ion Scurtu (2012): *Istoria civilizației românești. Perioada interbelică (1918-1940)*, Editura Enciclopedică, București, p. 96.

26 Mitița Constantinescu (1943): *Politică economică aplicată 2*, Editura „Tiparul Românesc”, București, p. 251.

Presa a raportat încă în anul 1936 succesul acestor lucrări în legătură cu elaborarea proiectului Codului comercial: „În cursul toamnei va fi propus spre dezbateră Parlamentului proiectul Codului comercial unitar. Lucrările comisiei care a primit sarcina pregătirii unificării dreptului comercial se află într-o fază într-atât de avansată, încât proiectul noului Cod comercial poate fi înaintat către [plenul] Parlamentului încă în cursul toamnei. În cadrul proiectului au fost incluse multiple legi aflate în vigoare și în prezent care sunt în strânsă legătură cu industria și comerțul. Astfel, de exemplu, Legea privind Registrul Comerțului și Legea contra concurenței neloiale au fost introduse în întregime în noul proiect de lege. Acest proiect introduce pe întreg teritoriul țării instituția societăților cu răspundere limitată. Această formă societară a existat până acum numai în Bucovina. Scopul principal al societății cu răspundere limitată – după cum știm – este înlocuirea societăților familiare pe acțiuni. În legătură cu reglementarea societăților pe acțiuni, noul Cod introduce răspunderea sporită a membrilor directoratului.”²⁷

În realitate, procesul a fost de o durată mult mai lungă.

Proiectul Codului civil și cele ale Codului comercial și Codului de procedură civilă au fost adoptate în timpul dictaturii regelui Carol al II-lea.

Noul Cod civil a fost publicat în Monitorul Oficial în data de 8 noiembrie 1939, intrarea în vigoare fiind preconizată a avea loc pe 1 martie 1940. Ministrul justiției de la acea vreme declara că „trebuie să ne exprimăm însă cea mai mare mulțumire, grațitudine și reverență către majestatea sa regele Carol al II-lea, la ale cărui înalte instrucțiuni și inițiativă, ce privea exclusiv propășirea patriei, această operă de amploare într-adevăr extraordinară a fost realizată”.²⁸ Codul comercial a fost adoptat în 1938 și modificat în 1940, iar normele cu privire la adunările generale ale societăților pe acțiuni (articolele 208-234) au și intrat în vigoare în data de 7 octombrie 1939.

Intrarea în vigoare integrală a tuturor celor trei coduri a fost stabilită la data de 15 septembrie 1940, ulterior fiind amânată la 1 ianuarie 1941, dar, în sfârșit, în data de 31 decembrie 1940, data intrării lor în vigoare a fost amânată pe termen nedeterminat. Motivul a fost constituit, printre altele de pierderile teritoriale suferite de România Mare: Basarabia trebuia cedată Uniunii Sovietice (luna iunie a anului 1940), iar în sensul celui de-al Doilea Arbitraj de la Viena, nordul Transilvaniei trebuia cedat Ungariei (30 august 1940).

Cele trei coduri au fost considerate ca fiind opere de mare însemnătate ale gândirii juridice românești.²⁹ Pierderile teritoriale ale României, abdicarea și emigrația forțată a regelui Carol al II-lea, evenimentele celui de-al Doilea Război Mondial și ascensiunea dictaturii de tip sovietic în urma războiului au împiedicat intrarea în vigoare a celor trei coduri, iar astfel unificarea dreptului privat prin noua codificare nu s-a putut realiza.

27 A se vedea *Keleti Újság* nr. 180 din 7 august 1936.

28 A se vedea *Keleti Újság* nr. 259 din 10 noiembrie 1939.

29 Negrea (1943): p. 22-23.

VIII. CONSECINȚELE ANEXĂRII TRANSILVANIEI DE NORD LA UNGARIA ÎN CÂMPUL DREPTULUI PRIVAT

Anexarea Transilvaniei de Nord la Ungaria prin cel de-al Doilea Arbitraj de la Viena (1940) a ridicat și problema necesității reorganizării dreptului privat. Legiuitorul ungar, prin Legea XXVI din anul 1940 (paragraful 3), a abilitat guvernul pentru luarea tuturor măsurilor considerate necesare de acesta în vederea reconectării sistemului dreptului privat al regiunii anexate la sistemul de drept aflat în vigoare în restul țării. Guvernul Ungariei ar fi dorit integrarea completă a Transilvaniei de Nord în ceea ce privea reglementarea dreptului privat. Acest proces nu a fost însă fără dificultăți. Scopul integrării putea fi atins numai prin abrogarea ABGB-ului și prin implementarea dreptului privat al Ungariei – bazat în mare parte pe dreptul cutumiar – care, în special în domeniile dreptului familiei și al celui succesoral, a prezentat diferențe fundamentale față de sistemul ABGB-ului, cu care juriștii transilvăneni erau deja familiarizați.³⁰

Comunitatea juriștilor din Transilvania ar fi preferat menținerea în vigoare a ABGB-ului, până la intrarea în vigoare a Codului de drept privat unitar al Ungariei. (Proiectul de mare calitate al Codului de drept privat a fost finalizat în anul 1928, dar acesta nu a fost adoptat. ABGB-ul este, într-adevăr, drept străin – conform argumentării juriștilor maghiari ai vremii – dar nu poate fi ignorat faptul că s-a aflat în vigoare timp de mai multe generații, iar drept consecință juriștii transilvăneni s-au obișnuit cu acest drept într-o asemenea măsură încât aceștia nici nu mai sesizau caracterul său străin.³¹

Obiecțiile legate de extinderea dreptului ungar au fost recapitulate de Baroul de Avocați din Târgu-Mureș printr-o adresă.³² Aici am dori să scoatem în evidență trei grupuri de obiecții.³³ *Prima obiecție* a arătat că normele cuprinse în ABGB privitoare la dreptul matrimonial și al cel succesoral s-au contopit cu simțământul și raporturile patrimoniale și economice ale populației transilvănene în timpul celor nouă decenii în cursul cărora ABGB-ul s-a aflat în vigoare, iar în Ardeal normele pertinente ale dreptului Ungariei păreau, ele însele, a fi străine. Potrivit *celei de-a doua obiecții*, dreptul privat al Ungariei nu a fost codificat în formă scrisă, astfel ar fi fost excesiv de dificil ca normele acestuia să fie făcute accesibile populației Transilvaniei. A *treia*

30 Pentru detalii a se vedea Burián László (2014): Szokásjog versus kodifikált jog a magyar magánjog történetében, különös tekintettel a magyar magánjog bevezetésére Észak-Erdélyben, în *Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*, Szent István Társulat, Budapest, p. 69-81; Szász István (1942): Magánjogunk egységesítése az öröklési jog terén, *Universitas Francisco Josephina Acta Juridico Politica* 6(1942), p. 29-61.

31 Schuster Rudolf (1940): Erdély és a magánjog, *Magyar Jogi Szemle* XVII(1940). Rudolf Schuster (Mediaș, 1860 – Budapesta, 1941) și-a dobândit diploma la Facultatea de Drept din Cluj, ulterior a devenit avocat, apoi judecător la Curtea Regală de Apel din Târgu-Mureș, judecător al Curiei și judecător de brevete. A fost autor de specialitate în domeniul juridic.

32 A se vedea *Erdélyi Jogélet* nr. 1-2/1942.

33 Túry Sándor Kornél (1942): Magánjogunk egységesítésének befejezése, különös tekintettel annak jogforrástani vonatkozásaira, *Universitas Francisco Josephina Acta Juridico Politica* 6(1942), p. 9-11.

obiectie, la rândul său, s-a referit la faptul că dreptul scris ar fi fost înlocuit de dreptul cutumiar: astfel, cadrul stabil constituit de ABGB ar fi fost înlocuit de un sistem de drept cutumiar care, prin natura sa, este mult mai fluid.

Despre dreptul cutumiar, teoria ne învață că acesta este acea normă conformă cu simțământul dreptății în rândul poporului, care există în percepția publică și care își derivă forța obligatorie chiar din această percepție generală, care este caracterizat prin faptul că ia naștere nu printr-un act singular al puterii legiuitoare, prin formele obișnuite ale legiferării, ci prin exercitarea sa continuă. Dacă, într-adevăr, lucrurile stau în acest fel, posibilitatea extinderii pe teritoriul Transilvaniei printr-o ordonanță a guvernului a unui complex normativ de drept cutumiar – care, de principiu, nu trăiește în conștiința publică a poporului transilvănean, care nu este nici în concordanță cu simțământul juridic al acestui popor și care nu a fost utilizat aici de mai multe decenii sau poate chiar niciodată –, este cel puțin îndoielnică.³⁴

Această rezistență s-a manifestat, de altfel, nu împotriva unificării dreptului în general, ci împotriva dreptului cutumiar în particular. Aceasta a fost considerată a fi un efect al acomodării gândirii juridice din Transilvania la curentul și perspectiva răspândite în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea care evalua normele juridice nu neapărat din perspectiva culturii naționale, ci din perspectiva utilității și aplicabilității lor.³⁵

Guvernanții nu au acceptat aceste argumente și au decis în favoarea unificării dreptului, cu consecința înlăturării ABGB-ului. Astfel, a fost desăvârșită unificarea dintre dreptul aplicabil în teritoriile transilvănene și sistemul normelor de drept privat ale Ungariei, fiind abrogat în mod definitiv ABGB-ul din rândul izvoarelor dreptului privat pozitiv. Mijloacele cele mai importante ale unificării dreptului au fost: în materia dreptului real, Ordinul primului ministru nr. 1440/1941; în câmpul dreptului persoanelor și dreptului familiei, Ordinul primului ministru nr. 1600/1941; în chestiunile referitoare la dreptul obligațiilor și al creditării, Ordinul primului ministru nr. 5460/1941. Procesul de unificare a fost finalizat prin Ordinul primului ministru nr. 740/1942 cu privire la extinderea normelor referitoare la apărarea posesiei, la dreptul matrimonial, la dreptul succesoral și la drepturile de autor și prin prevederea cu valență generală care a dispus extinderea asupra teritoriilor anexate a normelor dreptului privat maghiar. În literatura de specialitate a fost formulat punctul de vedere conform căruia, prin abrogarea ABGB-ului, în Transilvania de Nord s-a format un vid legislativ, fiindcă în mod formal transplantul dreptului cutumiar avușese loc, dar conținutul dreptului astfel intrat în vigoare nu a fost cunoscut. Dreptul cutumiar, aflat formal în vigoare, trebuia de fapt să fie creat prin însăși aplicarea sa de către judecătorul transilvănean.³⁶

34 Túry (1942): p. 11-12.

35 Túry (1942): p. 13.

36 Balás P. Elemér (1942): A magyar szerzői jog szabályainak kiterjesztése a felszabadult keletmagyarországi és erdélyi országrészekre, *Universitas Francisco Josephina Acta Juridico Politica* 6(1942), p. 66-69.

Caracterul de drept străin al ABGB, impus Transilvaniei prin forță externă, a fost perceput ca fiind favorabil unificării dreptului, în sensul compatibilității dreptului cutumiar cu simțul juridic al populației Transilvaniei, dar argumentul principal a rămas restaurarea unității sistemului juridic al teritoriilor anexate cu țara-mamă.³⁷ S-a invocat, de asemenea, argumentul că dreptul Ungariei „are un conținut desăvârșit prin uz, dar baza aplicării acestuia pe teritoriul Transilvaniei nu mai este constituită de obicei, ci de manifestarea indirectă (de trimitere) a puterii leguitoare.”³⁸

Soluția implementată prin al Doilea Arbitraj de la Viena a fost însă nimicită de condițiile sfârșitului celui de-al Doilea Război Mondial (deznodământul fiind afectat de faptul că baza Arbitrajului de la Viena a fost constituită de decizia lui Hitler și a lui Mussolini, întoarcerea reușită a armelor de către România, atitudinea lui Stalin față de chestiunea transilvăneană etc.). Legiutorul român a extins dreptul privat român constând în Codul civil din 1865 asupra Transilvaniei de Sud deja din anul 1943, iar în urma restituirii Transilvaniei de Nord, în acest caz cu viteză fulgerătoare, în 1945 (Legea nr. 260 din anul 1945), suprascriind planul științific fundamentat al unificării treptate a dreptului privat, care a caracterizat perioada de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial.

37 Pentru detalii, a se vedea Túry (1942): p. 10-12, 17.

38 Túry (1942): p. 17.